

אימא מספרת וסבתא מספרת עוד... השפעתן של נשים על ספרות הילדים בידיש

תאריכים

ספרות ילדים בידיש, ספרות יידיש לילדים, קדיה מולודובסקי, רבקה גאלין, מאי זרובבלס (ארם), מרים מרגולין (עטרה ייבין), קריאת נשים יהודיות במאה ה-19, קינדער זשורנאל, גריניקע ביימעלעך.

תקציר

המאמר עוסק בספרות ילדים בידיש. בחלקו הראשון הוא סוקר את תרומתן של הנשים במשפחה (סבתא, אימא) לעולמם הספרותי של הילדים בשתי תקופות: במאה התשע-עשרה, כאשר ילדים שמעו מפיחן סיפורים ומדרשים וגם חומר מתורגם כגון "סיפורי אלף לילה ולילה"; במאה העשרים, כאשר ספרות הילדים הכתובה החלה להתרחב ולהתעשר בנושאים ובז'אנרים. המאמר מדגיש את תרומתן הרבה של הנשים, הן בכתיבת ספרות מקור בידיש והן בתרגום. יש בו סקירה של קווים משותפים ליצירות ספרות הילדים בידיש והתפרשותן הגיאוגרפית.

פרק אחד מוקדש למשוררת רבקה גאלין ולשיריה, תוך הדגשת היסודות התוכניים והצורניים שמתאימים לילדים ביצירות אלו. בנספח המאמר יש כמה ביוגרפיות קצרות של יוצרות פוריות וביניהן קדיה מולודובסקי. בהערות למאמר יש ביוגרפיות נוספות בצירוף שמות ספרים של הכותבות.

1. ראשיתה של ספרות הילדים בידיש

ספרות הילדים הכתובה בידיש החלה להתפתח בזמן מאוחר יחסית לספרות הילדים הכתובה בעברית ובשפות אחרות. אחד הגורמים להתחלתה ולהתרחבותה של ספרות זו היה התפתחות בתי הספר - הן החילוניים והן הדתיים - ששפת

ההוראה בהן הייתה יידיש.¹ רוב העיתונים והספרים בשפה זו המיועדים לילדים החלו לצאת לאור בראשית המאה העשרים.

מספר מועט מאוד של ספרים נדפסו במיוחד לילדים במחצית ראשונה של המאה ה-18. אחד מהם – ספרון קריאה ובו סיפור ביידיש בשם **שפנישא היידן אודר ציגיינרש** [בתרגום חופשי: עובדי אלילים ספרדים או בסגנון צועני], היה תרגום או תעתיק משפה אחרת.² בסוף המאה ה-19 פורסמו שתי יצירות לילדים, שבהקדמות שלהן התייחסו מחבריהן למאפיינים מיוחדים של ספרות לילדים.³ בין היצירות הראשונות לילדים נמנים סיפוריו של שלום עליכם. סיפורו "דאָס מעסערל" [האולר] נחשב לסיפור הילדים הראשון ביידיש,⁴ אולם חוקר ספרות יידיש ח' שמערוק טען שבנוסח הראשון שלו, לא היה זה סיפור לילדים.⁵

ספרות הילדים לגילים צעירים היא מטבעה שמיעתית, באשר הילד בשנים הראשונות לחייו זקוק למתווך מבוגר שישמיע לו סיפורים ושירים, ורק בשלב מאוחר יותר הוא מתחיל לקרוא בעצמו.

נשאלת השאלה: מה היה החומר הספרותי ביידיש לילדים עד תחילת המאה העשרים? מסתבר שהיה זה חומר שהנשים בבית, סבתות ואמהות, קראו ושוחחו עליו. הילדים ששהו במחיצת הנשים בבית שמעו מפיהן, בין שזה סופר להם ישירות ובין שהדברים נקלטו באוזניהם באקראי, כאשר הטו אוזן לשיחת הנשים.

ומה קראו הנשים ביידיש? על קריאת נשים יהודיות במהלך המאה ה-19 נערכו סקירות ומחקרים, החל משמואל ניגער (1913) ועד איריס פרוש (2001). מתוכם מסתבר שדווקא האישה, שלא למדה במוסדות תורניים עם הבנים, פיתחה הרגלי קריאה של חומר מגוון ביידיש. תהליך זה נוצר עקב התנאים המיוחדים של החברה היהודית דאז. ביהדות נהגו להקפיד רק על השכלתם של הבנים, וכבר בגיל צעיר סיפקו להם ספרות תורנית מסורתית. הילדים למדו החל מגיל צעיר חומש, גמרא ותפילות והיו מנותקים מכל חומר אחר, ואילו הילדות והנשים נשארו מחוץ למעגל ההשכלה התורנית הפורמאלית. אולם, דווקא בזכות היותן בשוליים,

1 הרחבה בנושא הקשר בין התפתחות בתי הספר ביידיש לבין התפתחות ספרות הילדים בשפה זו ראה בספרי: בר-אל 2002, 55 - 61.

2 **שמרוק 1981**, 317 הערה 53; **שמרוק 1984**, 40.

3 ב - 1867 פורסם מחזה לקריאה של יואל בעריש בשם ר' **חיימ'ל דער קצין (שמרוק 1984)**, 40-41), וב- 1889 פורסם קובץ סיפורים של מרדכי ספעקטאָר בשם **יום-טוב דיגער** [!]. **ערצעהלונגען**. לדעת שמרוק, שלום עליכם קרא את דבריו של ספעקטאָר בהקדמה לספרו, על הצורך בכתיבה מיוחדת לילדים (שם, 42 - 43).

4 **אופק 1971**, 439.

5 **שמרוק 1984**, 39. כמעט כל הסיפורים לילדים, שיש להם תת-כותר "אָ מעשה פֿאַר יידישע קינדער" נכתבו ופורסמו בדער יוד בשנים 1900 - 1901 (שם, 45). שמרוק מציג במאמר זה את ההתכתבויות בין שלום עליכם לרבניצקי, וכן בין שלום עליכם לחתנו י"ד ברקוביץ בענין הצורך בעיבוד סיפוריו לילדים.

בזכות זה שלא הקפידו עמן ולא דאגו להשכלתן המסודרת ולהכוונתן בחומרי קריאה מסוימים, הן הצליחו להעשיר את עולמן הספרותי. בצד המאבק בין החסידים והמשכילים במאה ה-19 נוצרה שכבה של נשים קוראות, שידיש הייתה שפת האם שלהן, והן ידעו אותה על בוריה. נשים אלו למדו לקרוא יידיש במסגרות לא פורמאליות והחלו לקרוא בשפה זו. הן קראו סוגי ספרות שונים. סוג אחד היה ספרות מסורתית, שהייתה מעצם טבעה כתובה בשפה ברורה וקלה, ציורית, עלילתית ומושכת לב. נשים קראו "צאינה וראינה" (פרשת השבוע בצירוף אגדות מן התלמוד והמדרש), הן קראו תחינות וספרי מוסר. בכל אלו היו סיפורים מרתקים, שהטיפו ליראת שמים ולקיום מצוות. הנשים קראו ספרות זו בערבי שבתות ובחגים כאשר הגברים הלכו לבית הכנסת וגם בהזדמנויות אחרות. גם נשים שלא ידעו לקרוא נהנו מספרות זו, כאשר לעתים הייתה אישה משכילה קוראת באוזני חברותיה.

משום שהנשים היו ב"שוליים", לא הקפידו על חומר הקריאה שהגיע לידיהן והן נחשפו גם לחומר חילוני, כדוגמת תרגומים ליידיש של סיפורי "אלף לילה ולילה". חומרים אלו הגיעו גם לאוזני ילדי המשפחה.

הקוראות הללו מכונות על ידי החוקר ניגער "קוראות יְשׁוּת". הן קראו, כאמור, גם את ספרות המוסר והתחינות וגם סיפורים חילוניים ב"סגנון נשי", כדוגמת יצירתו של אייזיק מאיר דיק.⁶

במחצית השנייה של המאה ה-19 החלו להופיע "קוראות חדשות", שעברו בהדרגה מקריאת ספרות מסורתית לקריאת רומנים וספרות פופולרית משכילית ביידיש. כמו כן היו נשים שלמדו שפות לועזיות מפי מורים פרטיים או בבתי ספר כלליים והן קראו גם ספרים בשפות אחרות.

מתוך זיכרונות של אישים שונים ניכר תפקידה החשוב של האישה בחשיפת חומר ספרותי באוזני הילדים במשפחה. על שמיעת האגדות של "צאינה וראינה" מפי אמו מעיד צבי שרפשטיין:⁷

"ביום שבת בבוקר, עת הלכו בני-הבית הגברים להתפלל בבית-המדרש, נשארתי אני הקטן בבית; לפעמים אחר-הצהריים, עת שכב אבי לנוח או הלך לבקר בבית אחד מידידיו - ישבה אמי אל השולחן לקרוא ב"צאינה וראינה". לפעמים היו שכנה או שתיים נכנסות ויושבות ליד אמי לשמוע את תוכן פרשת השבוע.

6 אייזיק מאיר דיק (1814 - 1893). נולד בוויילנה, ליטא.
7 (שרפשטיין 1973, 144. מצוטט אצל פרוש 2001, 140).

נצטרפתי גם אני אליהן, נלחץ אל אמי, שומע לקריאתה הלוחשת כמעט. יש שהדברים היו מופלאים, לקוחים מעולם רחוק, מארצות חמורים וגמלים, ועסקו בתושבים מוזרים, שקנו בני אדם ומכרו אותם לעבדים ולשפחות; ויש שהיו הדברים לקוחים מחיי המציאות הקרובה ומשוחחים שיחות שכמוהן אני שומע מפי הגדולים".

ועל קריאת הסיפורים בספר "אלף לילה ולילה" כותב שמ"ר:⁸

"אמי אהבה מאוד להגות בסיפורים ובכל שבת ומועד סיפרה באזני אחיה ואחיותיה סיפורים גדולים וארוכים מאוד. מדי ספרה לא גרעתי עין מפניה. בלעתי את כל הגה היוצא מפיה, נכון הייתי לתת נפשי כופר כל מילה ומילה ואחרי כן יכולתי לספר את כל אשר שמעתי מבלי גירעון דיבור אחד".⁹

לעתים הייתה זו הסבתא אשר דאגה לאספקת חומרי קריאה לילדים, והיא עשתה זאת בחשאי, בניגוד לרצון בני המשפחה המבוגרים האחרים. סבתא מסוג זה מתוארת בזיכרונותיה של שושנה לישנסקי:¹⁰

"לאחר זמן מועט בא למלין ברוך לייזר מצ'רנוביל והביא עמו ארגז ספרים באידית, רוסית ועברית. ארגז ספרים זה נעשה הספרייה הראשונה בעירתנו. כל איש יכול לקבל ספר לקריאה בבית במחיר של שלוש קופיקות לשבוע. אני ואחותי נרשמנו תיכף. את הכסף לתשלום קיבלנו מסבתא בסתר ובאזהרה - בל ידע הדבר לסבא, ואף לאימא! התכנסנו בעליית הגג, אני ואחותי, ולפעמים עוד חברה עמנו ויש שגם בְּרָלָה הצטרף אלינו - בן אחות אבי. ישבנו שם באפלולית וקראנו יחד שעות ארוכות, סטישה המשרתת הייתה בת בריתנו ושמרה סודנו".

2. נשים בספרות הילדים הכתובה בידיש

יחד עם צמיחת בתי הספר, גדל הצורך בספרים בידיש לילדים בכל הארצות שבהן חיים יהודים. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם יש כותבים מיומנים לילדים. ספרות הילדים בידיש התפתחה אז מאוד במזרח אירופה, בארצות הברית, בארגנטינה ובארצות נוספות. עובדה זו מעידה על כך, שלא רק התפתחות בתי הספר החילוניים בידיש דרבנה את התפתחות ספרות הילדים, אלא גם היווצרותם של המרכזים היהודיים החדשים מעבר לאוקיינוס. מרכזים אלו

8 שמ"ר: פסבדונים של נחום-מאיר שייקעוויטש (1846 - 1905), מחבר רומנים פופולריים ומחזות. נולד בכפר באזור מינסק, רוסיה הלבנה.

9 שייקביץ 1952, 20, הערה 3. מצוטט אצל פרוש 2001, 143.

10 לישנסקי תש"ב, 23. מצוטט אצל פרוש 2001, 163.

הצמיחו צורך בחינוך יהודי ובהקניית שפת יידיש לילדים קטנים, בסביבה שאינה דוברת שפה זו.

רשתות החינוך ביידיש החלו להוציא לאור עיתונים לילדים הן במזרח אירופה והן באמריקה ובקנדה. דוגמאות: בוילנה, בחסות רשת ציש"א החילונית בפולין [צענטראלע יידישע שול ארגאניזאציע" - הארגון המרכזי של בתי הספר ביידיש], יצאו לאור העיתונים דער חבר (החבר) וגרינינקע ביימעלעך [עצים קטנים ירקרקים]; בוורשה יצא לאור העיתון קינדערפריינד [ידיד הילדים]; רשת "אגודת ישראל" הוציאה לאור עיתונים לגילים שונים: בית יעקב, קינדער-גארטן [גן ילדים], פרישינקע בלימעלעך [פרחים קטנים רעננים]; באמריקה ראו אור: קינדערלאנד [ארץ הילדים] מטעם בתי הספר של "ארבעטער רינג" [חוג הפועלים], קינדערוועלט [עולם הילדים] מטעם בתי הספר של "נאציאנאלן אַרבעטער-פאַרבאַנד" [אגודת הפועלים הלאומית]; קינדער-זשורנאַל [עיתון הילדים] יצא לאור על ידי "שלום עליכם פאָלקס-אינסטיטוט" [מוסדות חינוך עממיים על שם שלום עליכם].

עיתונים אלו כללו פרקי ספרות (שירים, סיפורים ומחזות להעלאה על הבמה) יחד עם טקסטים להעשרה (ידיעות מן העולם הרחב ומדע פופולארי). מודל זה של עיתון לילדים לא צמח יש מאין, אלא היה דומה למודלים של עיתוני ילדים לא יהודיים שראו אור בארצות שונות.¹¹

שני עיתוני ילדים, משני עברי האוקיינוס, נחשבים כאבני יסוד של ספרות הילדים המודרנית ביידיש. אלו הם גרינינקע ביימעלעך שיצא לאור בוילנה בעריכת ש' באסטומסקי (1914 - 1939, עם שתי הפסקות), וקינדער זשורנאַל שיצא לאור בניו-יורק בעריכת ש' ניגער, ל' לָרָר ואחרים (1920 - 1978).

כלומר: עיתוני הילדים היו ראשית ספרות הילדים המודרנית ביידיש. תרומתם מתבטאת בפרסום יצירות ספרות שונות, קלאסיות ומודרניות, מקוריות ומתורגמות וכן יצירות שנכתבו על ידי ילדים. ממכתבים ומחיבורים שנדפסו בעיתונים אלו יכלו המבוגרים ללמוד מה מעניין ילדים וכיצד צריך לכתוב בשבילם.

היו סופרות ילדים שרוב פרסומיהן נדפסו בעיתוני הילדים. דוגמה כזו היא פרומה שרה, שפרסמה סיפורים בעיתונים באמריקה, בארגנטינה, בפולין ובצרפת. החל

11 על ראשית עיתוני הילדים בארצות שונות ותבניתם ראה מאמרי: בר-אל 2001.

מ- 1925 ניתן למצוא יצירות שלה כמעט בכל גיליון של העיתון קינדער זשורנאל (ניו יורק).¹²

לעתים, היוו עיתוני הילדים במה ראשונה לפרסום יצירה ספרותית, אשר מאוחר יותר נדפסה בספר. כך לדוגמה קרה עם יצירותיה של הלנה חאצקלס,¹³ שפרסמה טקסטים בהמשכים בגריניקע בימעלעך (וילנה) ומאוחר יותר הם יצאו לאור כספרים והעשירו את ספריות הילדים ואת מדף ספרות הילדים בידיש בבית.

מי היו הכותבות? מן הביוגרפיות של נשים כותבות, אשר לא כל הפרטים ידועים על כולן, מסתבר שרוב הנשים שכתבו לילדים בידיש היו מורות וגנות, שהיו קשורות בשלב כלשהו בחייהן לחינוך ולהוראה בידיש. כמו אצל הגברים, נובעת כתיבתן מן הצורך ליצור חומרי קריאה ולימוד עבור תלמידיהן וחניכיהן. דוגמאות לנשים שיצרו עבור תלמידיהן: מלכה חפץ-טוזמאן¹⁴ וציפה פֶרס.¹⁵ נוסף לכך, בעקבות ההיכרות והמפגש הבלתי אמצעי של הנשים עם ילדים במשפחה ובמוסדות החינוך, הן הבינו את הצרכים הפסיכולוגיים, הרגשיים והקוגניטיביים של הילדים.

במשך המאה העשרים, בעיקר במחצית הראשונה, משני עברי האוקיינוס - הן במזרח אירופה והן באמריקה - כתבו נשים יצירות בידיש לילדים. חלק ניכר מן הכותבות נולדו במזרח אירופה ועברו בשלב זה או אחר בחייהן לארצות אחרות, בעיקר לאמריקה, לקנדה, לארגנטינה ולישראל. חלק מהן היו דו-לשוניות ופרסמו הן בידיש והן בשפה אחרת. דוגמת רחל בוימוול¹⁶ שכתבה ברוסית ובידיש ומאי זרובבלס שכתבה גם בעברית וגם בידיש (ראה נספח).

גלריית הכותבות בתחום ספרות הילדים מגוונת. החל בילדה - דוגמת רבקה קוֹיאָטקובסקי-פנחסיק¹⁷ שהחלה לכתוב בגיל 12 - וכלה בנשים מבוגרות. היו כאלה שהתחילו לכתוב בנערותן והמשיכו עד גיל מבוגר - דוגמת בלה שכטר-

12 פרומע שרה - (1890 - 29 במרץ 1960). סופרת. שם העט של פרומע-שרה (פעני) וואָלפּאָוו. נולדה בלוֹזֵיב, אזור מינסק רוסיה הלבנה. בשנת 1913 הגיעה לאמריקה.
13 פרטים ביוגרפיים ועל כתיבתה ותרגומיה ראה בספרי: בר-אל 2002.
14 מלכה חפץ-טוזמאן (מאי 1893 - 30 במרץ 1987). סופרת, משוררת ומחזאית. נולדה בכפר חייטשע באזור ווהלין, בו הייתה לאביה אחוזה. בשנת 1912 היגרה לאמריקה.
15 ציפה פֶרס (1890? - ?). נולדה בפרוֹזֵיקָה פולין. הייתה מורה בבתי ספר חילוניים בידיש בביאליסטוק, וילנה, וורשה.
16 רחל בוימוול (4 במרס 1914 - 16 ביוני 2000). סופרת ומשוררת. כתבה בידיש וברוסית. נולדה באודסה, אוקראינה. אביה היה איש התיאטרון וכותב המחזות יהודה-לייב בוימוואל. ב- 1971 עלתה עם משפחתה לישראל והתגוררה בירושלים. בעלה הוא המשורר זלמן טָלְסִין.
17 רבקה קוֹיאָטקובסקי-פנחסיק. סופרת ומשוררת. נולדה בלודז' פולין בשנת 1920. עלתה לישראל בשנת 1949.

גוטסמאן¹⁸ שעד היום היא חיה ופעילה בניו-יורק. הן משתייכות לזרמים אידיאולוגיים מגוונים, ויש ביניהן נשים ציוניות, נשים בונדיסטיות וכן נשים דתיות דוגמת אסתר-רוזה הינטר¹⁹ ושרה שנירר.²⁰

היו ביניהן גם משוררות, ששיריהן הולחנו וששרו אותם הן בבתי ספר והן על הבמה, דוגמת דבורה חורול²¹ ואחרות.

נשים העשירו את ספרות הילדים בידיש הן במקור והן בתרגום. בכתיבת ספרות בידיש יש לציין את מגוון הז'אנרים - שירים, שירי-סיפור, סיפורים ריאליסטיים, אגדות, מחזות. כל אלו יועדו למגוון גילים - החל מן הגיל הרך ועד לנוער. חלק גדול מן היצירות הן ספרות במיטבה, יש בהן שילוב של צורה ותוכן, ואלמנטים חשובים לספרות המושמעת לילדים, אך הן בעלות איכויות ספרותיות שגורמות הנאה גם למבוגרים. כזו הייתה כתיבתה של קדיה מולודובסקי (ראה נספח), ששיריה תורגמו לעברית והם מוכרים גם לילדים בארץ. ביניהם השירים "הילדה איילת", ו"פתחו את השער" בתרגום של נתן אלתרמן.

אלו דוגמאות ספורות מתוך כשבעים נשים שכתבו יצירות בידיש לילדים.

יש מן היצירות שנכתבו במקור בידיש ותורגמו לרוסית, לעברית ולאנגלית. מן הראוי לציין את מפעל התרגום לידיש של ספרות ילדים שנכתבה בשפה זרה, מפעל שהיה חשוב מאוד להעשרת ספרות הילדים בידיש, בעיקר בראשית המאה העשרים. בתחום זה היו נשים שתרגמו מגוון ז'אנרים ונושאים להעשרה ולהשכלה כללית וגם מן הקלאסיקה של הספרות היפה, כאלו הן: הלנה חאצקלס, שהתגוררה בקובנה ובוילנה וסיירה רבות בעולם. בצד כתיבת ספרות מקור היא תרגמה ספרות מסעות (של החוקר הנוסע השבדי סוויין הדין), טקסטים במדע פופולארי וספרי ילדים קלאסיים וביניהם ספריה של ליוסי פיטש-פרקינס האמריקאית; מלכה חיימסון²² (וילנה) שבין שאר הטקסטים הרבים תרגמה גם מדע פופולארי ויצירות

18 בלה שכטר-גוטסמאן - משוררת, סופרת ועורכת. נולדה בווינה בשנת 1920. בשנת 1922 עברה המשפחה לטשנוביץ. החל משנת 1951 מתגוררת בניו-יורק.

19 אסתר-רוזה היינטר. (1906 - 1942). סופרת ומשוררת. נולדה בלודז' פולין למשפחה חסידית ענייה. בצעירותה הייתה פעילה בארגון הנשים האורתודוקסי "בנות אגודת ישראל". למדה בסמינר למורות בקרקוב. הייתה מורה. נספתה באחד הגטאות.

20 שרה שנירר (6 ביולי 1883 - 17 במרץ 1938). מחנכת וסופרת. נולדה בקרקוב פולין. ייסדה את בית הספר החרדי הראשון עבור בנות, שהיה ראשיתה של רשת החינוך "בית יעקב".

21 דבורה חורול - (1898 - 1982). משוררת. נולדה באכרימוב בפלך קיוב, אוקראינה. הייתה מורה. שירי הילדים שלה נדפסו בעיתונים ובספרים במוסקבה עד מלחמת העולם השנייה. שיריה וסיפוריה הם ברובם לילדים בגיל הרך. יש בהם מקצב וחריזה. כמה משיריה תורגמו לרוסית ולעברית.

22 פרטים ביוגרפיים, על כתיבתה ועל מפעליה בשיתוף עם בעלה שלמה באסטומסקי ראה בספרי: בר-אל 2002.

מן הקלאסיקה היוונית; גולדה פאץ²³ שתרגמה ועיבדה מן הקלאסיקה של יוון ורומא, טקסטים שהיו דרושים ללימודים בבית הספר התיכון; גיטל מייזל²⁴ שהתמקדה בעיקר בתרגום יצירות של סופרים רוסיים, אך תרגמה גם מפולנית; סוניה קנטור²⁵ שהתמקדה בתרגום טקסטים שעסקו בבעלי חיים.

הפעילות הספרותית של הכותבות - רובן ככולן ילידות מזרח אירופה - התפרשה ברחבי העולם. היו כותבות שחיו כל ימיהן במזרח אירופה, חלקן נספו בשואה. ביניהן: גולדה פאץ, רחל ברכות,²⁶ לאה האלפרן,²⁷ אסתר-רוזה היינטר ומלכה חיימסון. לעומתן, היו שהיגרו לארצות אחרות בשלב מסוים של חייהן, כילדות עם בני משפחותיהן או בגרותן. רוב ההגירה הייתה אל מעבר לאוקיינוס - לקנדה ולאמריקה. ביניהן: אידה מאזה (ראה נספח), אסתר סיגאל,²⁸ ברכה קופשטיין,²⁹ ציליה דראפקין,³⁰ שרה רייזן³¹ ואחרות. יש שורה של כותבות, שפרי עטן התפרסם גם במזרח אירופה וגם בארץ מגוריהן החדשה. דוגמאות: קדיה מולודובסקי (פולין - אמריקה); מרים מרגולין [עטרה ייבין] (רוסיה הלבנה - ישראל); רחל בוימזל, גיטל מייזל וברכה קופשטיין (אוקראינה - ישראל). יש לציין את ספרות הילדים שנוצרה בארגנטינה, בין הכותבות: מאשה פאיוק-שטוק³² וירדנה-כרמלה פיון.³³

-
- 23 לנה, פטרבורג (שם סיימה את הפקולטה להיסטוריה באוניברסיטה) ובורשה. בשנים 1921 - 1929 הייתה בברלין, שם קיבלה תואר דוקטור בהיסטוריה ובפילולוגיה. הייתה מורה להיסטוריה בגימנסיה הריאלית בוילנה ומנהלת בית יתומים. נספתה בפונאר.
- 24 גיטל מייזל - (1898 - נובמבר 1985). סופרת, משוררת מתרגמת ומבקרת ספרות. אחותו של הסופר והמבקר נחמן מייזל. נולדה בקייב אוקארינה. התגוררה בקייב, בורשה ובתל-אביב.
- 25 סוניה קנטור - (?) מחברת ומתרגמת ספרי ילדים בנושאי טבע. ספרונים אלו ראו אור בביאליסטוק בשנת 1920.
- 26 רחל ברכות - (23 בספטמבר 1880 - 1942?). נולדה בסוויזשן, פלך מינסק שברוסיה הלבנה. כתבה למעלה ממאתיים סיפורים ומחזות, ביניהם סיפורים לילדים. רובם נדפסו בכתבי עת ומיעוטם קובצו בספרים. נספתה בגטו מינסק.
- 27 לאה האלפרן - (1894 - 1942) נולדה בוולקוביסק בפולין (בגבול רוסיה). הייתה חברה ב"בונד". שימשה כמנהלת בית ספר "גרזסער-שול" בבורשה. פרסמה מאמרים בענייני חינוך ותרגמה סיפורים מרוסית ומפולנית. נספתה בעת חיסול גטו וולקוביסק בקיץ 1942.
- 28 אסתר סיגאל - (15 במרץ 1895 - 13 במאי 1974). נולדה בלובוקוביץ בפודוליה. אביה נפטר בגיל צעיר. האם והילדים היגרו בשנת 1910 לקנדה.
- 29 ברכה קופשטיין - נולדה בשנת 1909 בפריילוקי, אוקראינה. בשנת 1924 הגיעה לוויניפג קנדה ובשנת 1933 לניו-יורק. החל משנת 1945 התגוררה בתל-אביב.
- 30 ציליה דראפקין - (18 בדצמבר 1888 - 17 באוגוסט 1956). נולדה בבוברויסק, באזור מינסק שברוסיה הלבנה. בשנת 1912 הגיעה לאמריקה והתיישבה בניו-יורק. שם כתבה שירים וסיפורים ברוסית וביידיש שפורסמו בעיתונים שונים.
- 31 שרה רייזן - (דצמבר 1885 - 25 באוקטובר 1974). משוררת, סופרת ומתרגמת. נולדה בעיירה קוידאנוב, בפלך מינסק שברוסיה הלבנה. אביה היה הסופר העברי-יידי קלמן רויזין, שני אחיה היו זלמן רייזן - כותב ועורך ספרי לימוד, מחבר לקסיקון סופרים ומשוררים ביידיש - ואברהם רייזן הסופר והמשורר. היגרה לארצות הברית בשנת 1933 והתגוררה בברונקס.
- 32 מאשה פאיוק-שטורקר - נולדה בשנת 1914 בעיירה קארטו-בְּרֶזְהָ (פלך גרודנו, רוסיה הלבנה). בשנת 1925 היגרה לארגנטינה עם הוריה, שהשתתפו בהקמת הכפר מונטיפיורי.
- 33 ירדנה-כרמלה פיון - שחקנית וסופרת. נולדה בשנת 1917 בבואנוס איירס ארגנטינה.

3. רבקה גאלין משוררת לילדים

להלן נדגים יסודות תוכניים וצורניים בשירי ילדים בידיש באמצעות שירים של רבקה גאלין.

רבקה גאלין נולדה בשנת 1890, בלְכוויץ' שברוסיה הלבנה. בגיל שנים עשרה התייתמה מאמה. היא רכשה השכלה מפי מלמדים פרטיים ומפי מורים לידיש וללימודים כלליים. ב-1907 היגרה לאמריקה. בימים עבדה בבית חרושת בניו-יורק ובערבים למדה אנגלית. בהיותה כבת עשרים חלתה במחלת ריאות ושהתה בסנטוריום בֶּדְנֶבֶר. שם הכירה את יהואש המשורר ומתרגם התנ"ך שהשפיע עליה. באותה תקופה החלה לכתוב שירה ופרוזה. משנת 1914 חייתה בסן-פרנסיסקו. יחד עם בעלה, הסופר נח מישקובסקי, נסעה למזרח-הרחוק. בשנים 1915 - 1918 חייתה בכַאָרְבִּין, סין. היא עבדה שם כמורה בבתי ספר יהודיים ובשיעורי ערב למבוגרים, ואז גם החלה להיות מוכרת כמשוררת לילדים. חלק מהשירים שכתבה באותה תקופה תורגמו לרוסית ונדפסו בכתבי עת רוסיים-יהודיים. ב-1921 שהתה בארץ ישראל במשך שנה. בסוף 1922 חזרה לאמריקה והתגוררה בניו-יורק. בשנת 1925 נפטרה בתם היחידה טייֶבֶלָה בגיל שש וחצי. גאלין עצמה, שסבלה מגיל צעיר ממחלת ריאות, נפטרה ב-8 באוגוסט 1935.

גאלין פרסמה שירים רבים וגם סיפורים בעיתונים שונים לילדים וביניהם: קינדער-לאנד וקינדער זשורנאל באמריקה, גרינינקע ביימעלעד ודער חבר בוילנה, קינדערפריינד בוורשה. שיריה נדפסו במוספים לילדים שבעיתוני המבוגרים, במקראות ובספרי לימוד. כמה משיריה הולחנו ושרו אותם בבתי ספר ובמסגרות אחרות.³⁴

שיריה של גאלין מחורזים, בעלי מקצב, חלק מהם מיועדים לגיל הרך. היא עוסקת בנושאים שונים. יש בשיריה דמיון, ולעתים גם מוטיבים אגדתיים. להלן דוגמאות לשירים שנדפסו בעיתון גרינינקע ביימעלעד: "דער ערשטער שניי (פון דער באָבעס מעשה'לעד)" [השלג הראשון - מסיפורי סבתא], על ילד עני ויחף - שלימקֶלָה, שעזר לזקן לסחוב חבילה. הזקן נעלם ומן החבילה יצאה מזחלת עם שני סוסים לבנים. "יאַ ווּנדער שפיגל" [ראי קסמים] הוא שיר על חלום ודמיון. יש בשיריה שובבות המאפיינת ילדים. לדוגמה: "ערגעץ ווייט" [היכן שהוא, רחוק], שיר על ארץ ללא עבודה וללא לימודים, שבה אין צורך להסתרק ולהתרחץ. בעיתון זה

34 מספריה של רבקה גאלין: "טייבעלע" שירים (שיקאגו 1933). מהדורה שנייה עם איורים של נ' קאזלאוסקי נדפסה בניו-יורק בשנת 1937; "מאַנטשיק מיידעלע" (ורשה 1934, מהדורה שנייה ב-1938); "לידער און דערציילונגען" (ניו-יורק 1937).

נדפסו גם שירי טבע מפרי עטה של גאלין: "פרילינג" [אביב]; "ווינטן" [רוחות]. היא כתבה שירים עצובים ושירים שמחים. "ווינטער" [חורף] הוא שיר עליו על ילדים המחליקים על השלג. השיר הולחן על ידי יעקב גלאטשטיין. היא כתבה שירים הומוריסטיים ואפילו שירי נונסנס. אחד מהם "קויף בליק!" [קנו בזול] הוא על מכירת ילדה. משירי החגים שכתבה הוא "פוריס", שהולחן על ידי נ' מאצקוויץ'. כאשר יצא לאור ספרה "טייבעלע" [על שם בתה שנפטרה], (שיקאגו 1933), הוא זכה לסקירה אוהדת במדור "הגיעו למערכת" של גרינינקע ביימעלעך (גיליון 131). נאמר שצורתו של הספר נאה והוא מתאים כמתנה לילדים יהודים. גאלין הייתה סופרת ידועה ואהובה על הילדים.

מתוך קריאה בשיריה של גאלין מסתבר שהשירים ביידיש, שפורסמו כבר במחצית הראשונה של המאה העשרים, מכילים יסודות תוכניים וצורניים שחשיבותם ותרומתם לילד בגיל צעיר מובנת לכל והם קיימים גם בשירי הילדים שלנו היום.

השיר להלן נדפס בעיתון גרינינקע ביימעלעך (וילנה) בגיליון 2 ינואר 1933. להלן הטקסט המקורי ביידיש ובתרגום חופשי לעברית.

טשינג-טשאנג-טשו

טשינג-טשאנג-טשו,

ווער ווייס ווי?

זיינען די כינעזערלעך

מיט די קורצע נעזעלעך.

טשינג-טשאנג-טשו,

ווער ווייס ווי?

יינגלעך טראָגן קליידעלעך,

הויזן טראָגן מיידעלעך.

טשינג-טשאנג-טשו,

ווער ווייס ווי?

אויף געגאָלטע קעפעלעך

באָמבלען לאַנגע צעפעלעך.

טשינג-טשאנג-טשו,
ווער ווייס ווי?
שיינע מאַנדל-אייגעלעך
בוקן זיך ווי פייגעלעך.

טשינג-טשאנג-טשו,
ווער ווייס ווי?
קליינינקע כינעזערלעך
שרעקן זיך ווי העזעלעך.

טשינג-טשאנג-טשו,
ווער ווייס ווי?

צינג-ציאנג-צ'ו

צינג-ציאנג-צ'ו
איפה, התדעו?
הם הסינים הקטנים
בעלי אפים קצרים.

צינג-ציאנג-צ'ו
איפה, התדעו?
בנים לובשים שמלות קטנות
ומכנסיים - הבנות.

צינג-ציאנג-צ'ו
איפה, התדעו?
על גולגולות מגולחות
מטלטלות צמות קטנות.

צינג-ציאנג-צ'ו
איפה, התדעו?
עיני-שקד יפהפיות
כציפורים משתחוות.

צײַנג-צײַנג-צײַנג
איפה, התדעו?
כמה סינים קטנטנים
מבוהלים כארנבים.

צײַנג-צײַנג-צײַנג
איפה, התדעו?

בשיר זה הצליליות עשירה ביותר. יש חריזה זוגית ומשחק מילים, שאלות רטוריות וחזרה. כל אלו מתאימים ואהובים על ילדים רכים. ניתן להגדיר את השיר כשיר נונסנס, ויש בו הומור של "הקפד". יש בו גם יסוד של משחקיות, באשר ה"חיפוש" אחרי ה"סינים הקטנים" מרגש את הקטנים. מובן שסימני הזמן ניכרים בתוכן, ומה שהיה פעם מצחיק - כגון ילדה לובשת מכנסיים וילד לובש שמלה - איננו כזה היום.

בשיר "אינדעפרי" [בבוקר, בבוקר] של רבקה גאלין יש האנשה של הצעצועים:

אינדעפרי

און אז טײַבל שלאָפט שפעט,
ליגן שיכעלעך ביים בעט,
און די צאַצקעס ארום
ווארטן אומעטיק, שטום -
אויף טייבעלעס פריילעכן קול.

בבוקר, בבוקר

כאשר יונה'ילה עד מאוחר ישנה
שוכבות נעליים ליד המיטה
ומסביב כל הצעצועים
מצפים עצובים, בשתיקה,
לקולה העליז של יונה הילדה.

השיר הבא פונה לילדה בשם סילבה, ושוב יש בו שאלות רטוריות, משחקיות (שאלות: מה לשלוח לילדה?), צליליות ומקצב המתאימים לילדים. אולם יש בשיר פנייה גם אל המבוגרים. הוא דן בערכו של השיר - שהוא מתנה - בסגולותיו ואפילו בתפקידה של השפה. גם מוטיב הגדייה משירי הערש נזכר בו. השיר נדפס בגיליון 1 (ינואר 1933).

סילווען

סילווע, זיסע מיידעלע!
כ'זאָל שיקן דיר אַ קליידעלע,
האַסטו שוין אַ סאַך .

זאָל איך שיקן קיכעלעך, -
זעקעלעך צו שיכעלעך, -
האַסטו יעדע זאַך .

שיק איך דיר אַ לידעלע,
כאַטש איך ווייס, מיין מיידעלע,
לעזן וועסט עס ניט .

סיוועט דיר זיין אַ חידוש נאָר,
וואָס איך שרייב אין יידיש גאָר,
אַבער ליד בלייבט ליד .

שפראַך איז ווי אַ וויגעלע,
ווי אַ שיינער קריגעלע, -
נאָר מיין ליד איז וויין .

זינג איך דיר אַ לידעלע
פון אַ ווייסער ציגעלע.
סילווע, הער זיך איין!

לסילבָה

סילבָה, ילדונת מתוקונת,
אם אשלח לך שמלונת,
יש לך כבר מְרָב .

שמא אשלח לך עוגיות,
נעליים קטנות או שקיות,
יש לך כל דבר .

לכן אשלח לך שיר קטן

אך ברור לי, ילדתי,
שאותו לא תקראי.

אולי חדש לך הדבר
שדווקא בידיש אני שר,
אך שיר לעולם נשאר.

שפה יפה - כמו עריסה
וכמו כד קטן - נָאָה,
אך שירי הוא יין.

שר אני לך שיר קטן
על אודותיו של גדי לבן.
סילבה, את אוזנך הטי.

סיכום

עוד לפני שנוצרה ספרות הילדים הכתובה בידיש, סיפקו הנשים בבית (אימא, סבתא) חומר ספרותי לילדיהן. הדבר נעשה בדרך כלל באקראי, כאשר הילדים האזינו לסיפורי הנשים. אי לכך החומר הספרותי שהגיע לאוזני הילדים בסוף המאה התשע-עשרה הכיל בעיקר אגדות, מעשיות וספרות פופולארית ממקורות יהודיים ולא יהודיים. לעומת זאת, כאשר התחילה להתפרסם הספרות הכתובה בידיש, החלו לכוון את התכנים והצורות לגילים שונים של ילדים. במחצית ראשונה של המאה העשרים כבר ניתן למצוא בספרות הילדים בידיש ז'אנרים שונים שמתאימים לכל הגילים, החל בגיל הרך. מתוך עיון בביוגרפיה של גאלין ובביוגרפיות של נשים נוספות שכתבו לילדים (ראה נספח), מסתברת תרומתן העצומה להתרחבותה של ספרות הילדים בשפה זו, הן במקור והן בתרגום מספרות העולם. על המיוחד בכתביה של נשים לילדים כתב הסופר יעקב גלאטשטיין (ניו-יורק):

"אפשר ווייסן אונדזערע יידישע פרויען אַ סך בעסער, וואָס דאָס יידישע קינד דאַרף און וויל לייענען. זיי שרייבן נישט קיין קינדער-ליטעראַטור פון אויבן אַראָפּ, ווי דערוואַקסענע שרייבער, וואָס וואַרפן צו שיריים און זיינען זיכער, אז די לערערס וועלן שוין צווינגען די קינדער עס אויפצועסן. די פרויען-שרייבערס וועלן אפשר

שרייבן נאַטירלעך און דירעקט פאַר קינדער, אָן שום גאווה, און ווי עפעס וואָס האָט
אַ ווערט אין זיך אַליין און נישט ווי עודף-ליטעראַטור, אדער אריבערשויעכץ".³⁵

בתרגום לעברית:

אולי יודעות הנשים היהודיות שלנו הרבה יותר טוב, מה צריך הילד ומה הוא
רוצה לקרוא. הן לא כותבות ספרות ילדים מלמעלה למטה, ככותבים מבוגרים
אשר זורקים שיריים ובטוחים שהמורים כבר יכריחו את הילדים לאוכלם. הנשים
הכותבות תכתובנה אולי באופן טבעי וישירות עבור ילדים, ללא שום גאווה,
וכמשהו בעל ערך לעצמו ולא כסרח עודף ספרותי, או קצף העולה על גדותיו.

מן הכותרים ומן השירים שנזכרו לעיל מסתבר ש"אין חדש תחת השמש".
הנושאים שמעסיקים את ילדינו כאן ועכשיו מופיעים כבר בספרות הילדים
הכתובה בידיש מראשיתה. כך גם כל האמצעים האמנותיים: "אני" ומשפחתי,
משחקים, בעלי חיים, מסעות למקומות רחוקים, טבע ונוף. כל אלו, כשהם
מתובלים בדמיון, בהומור, בצליליות עשירה ובמקצב מגוון, מדברים אל כל ילד
באשר הוא ילד, בכל מקום ובכל זמן.

ביוגרפיות של סופרות ומשוררות לילדים בידיש

להלן ביוגרפיות קצרות של כמה יוצרות בידיש לילדים. רובן ככולן נולדו במזרח אירופה והיגרו לארצות שונות.

מאי זרובבלס, שנקראה בארץ מאיה זרובבל-אָרְם נולדה ב - 24 באוגוסט 1927 בוורשה, פולין. אביה היה הסופר ומנהיג מפלגת "פועלי ציון" יעקב זרובבל. בגיל שבע עלתה עם משפחתה לארץ ישראל, סיימה לימודיה ב"בית חינוך לילדי עובדים" ובגימנסיה "הרצליה" בתל-אביב. היא בוגרת בית המדרש למורים בבית הכרם, והייתה מורה בתל-אביב ובקריית שמונה. סיפוריה הקצרים בידיש נדפסו בעיתוני ילדים בפולין, בצרפת ובארגנטינה, וסיפוריה בעברית נדפסו בישראל. הסיפורים מתארים חוויות של יום יום בישראל.³⁶

אידה מאָה (שם נעוריה זשוקופסקי), הייתה משוררת ומסאית.

היא נולדה ב- 9 ביולי 1893 בכפר אוגלי, באזור מינסק שברוסיה הלבנה. עד גיל 13 למדה ב"חדר" עם אחיה. בשנת 1908, בהיותה בת 14, היגרה כל המשפחה לאמריקה. לאחר נישואיה התגוררה במונטריאול, בקנדה. שם השתתפה בעריכת "העפטן" [חוברות], שהיו רבעונים בענייני ספרות ואמנות (דטרויט ומונטריאול 1935 - 1937). בשנת 1926 החלה לכתוב שירים. שיריה ומאמריה שעסקו בנושאי ספרות, נדפסו בעיתונים באמריקה, קנדה, פולין, ארגנטינה, מקסיקו וישראל.

מאזה תמכה בסופרים בידיש ועזרה לכמה מהם להוציא לאור את יצירותיהם. היא נפטרה ב - 13 ביוני 1962. מאזה התפרסמה בשיריה לילדים, בעיקר בז'אנר השיר הלירי הקצר. מבקרים ציינו את הזדהותה עם הילדים. נכתב עליה, בין השאר, שבשיריה היא משחקת עם הילד, כאילו היא עצמה ילדה, ובשירים אחרים היא מתבטאת כאם אוהבת, שנהנית מן המשחק עם ילדה. כמה משיריה תורגמו לעברית.³⁷

36 מספריה של מאי זרובבלס (מאיה זרובבל-ארם) : "קליינע העלדן : אקטועלע מעשהלעך פון ישראל" (בואנוס איירעס 1949); "מלווה השיירות הצעיר" (בידיש : בואנוס איירעס 1957, בעברית : תל-אביב 1958); "לאבא של אורי יש בית חדש (1984).

37 מספריה של אידה מאזה : "אָ מאַמע" (מונטריאול 1931); "לידער פאר קינדער" (עם הקדמה של לייב מלאך, ורשה 1936); "נייע לידער" (מונטריאול 1941); "וואקסן מיינע קינדערלעך" (שירי אמהות ושירי ילדים, מונטריאול 1954); "דינאָ : אויטוביאגראפישע דערציילונג" (מונטריאול 1970).

קדיה מולודובסקי הייתה משוררת, סופרת, מחזאית ומבקרת. נולדה בקארטוזה-בֶּרְזֶה בפולין בדצמבר 1894. אביה היה מלמד משכיל. היא למדה עברית וחומש מגיל צעיר יחד עם תלמידיו של אביה וסיימה גימנסיה רוסיית. היא השתלמה בקורסים לגננות עבריות של יחיאל היילפרין בוורשה ובאודסה, הייתה גננת בגן ילדים עברי באודסה, עברה לוורשה ושם לימדה בבית ספר חילוני ביידיש, בשכונת עוני. קדיה החלה לכתוב את שיריה הראשונים עבור חניכיה הצעירים. בשנת 1935 היגרה לארצות הברית ושם ערכה עיתון לספרות ולביקורת. בשנים 1950 - 1952 חייתה בישראל וערכה את הירחון היים [בית]. בשנת 1953 שבה לניו-יורק. בשנת 1971 קיבלה את פרס איציק מאנגר. יצירותיה התפרסמו בעיתונים ובאנתולוגיות בברלין, בוורשה ובניו-יורק. היא נפטרה ב - 21 במרץ 1975.

קדיה נחשבת למשוררת ילדים מעולה וכן למבקרת בעלת עין בוחנת. היא כתבה עבור ילדים ומבוגרים שירים, סיפורים רומנטיים ומחזות. היא כתבה הן שירים ליריים קצרים והן שירים-סיפוריים ארוכים על רקע ההווי היהודי. הדמויות ביצירות שלה הן עניות, אך חייהן מלאי הומור ושמחה. יש בשירה מקצב עליו ומוסיקליות. לעומת זאת, בשירה המאוחרים למבוגרים יש קינה על חורבן יהדות אירופה. כמה משיריה ומסיפוריה תורגמו לעברית והם פופולאריים מאוד בקרב הילדים בישראל. היא הוציאה לאור ספרים רבים. יצירותיה ממשיכות להתפרסם בספרים גם היום.³⁸

מרים מרגולין בישראל נקראה: **עטרה (ייבין) מרים**. היא נולדה במאי 1896, במינסק (רוסיה הלבנה). אביה היה המו"ל שרגא פייבל מרגולין. היא קיבלה בצעירותה חינוך יהודי מסורתי. בגיל 19 סיימה סמינר למורים יהודים בוויילנה. בעת מלחמת העולם הראשונה פתחה כיתה בת 70 ילדים, רובם ילדי פליטים. כיוון שלא השיגה עבורם ספרי קריאה, היא חיברה בעצמה עשרות סיפורי ילדים ביידיש, ובעצמה העתיקה וכרכה אותם. בשנים 1922 - 1924 השתתפה בניהול

38 מספריה של קדיה מולודובסקי: "חשוונדיקע נעכט" (שירים, וילנה 1927); "מעשהלך" (ורשה 1931); "שיכעלעך" (ורשה 1931); "דזשיקע גאס" (שירים, ורשה 1933); "פריידקע" (פואמה, ורשה 1935); "אין לאנד פון מיין געביין" (שירים, שיקאגו 1937); "פן בארג" (פואמה, ניו-יורק 1938); "אלע פענצטער צו דער זון" (מחזה, ורשה 1938); "פון לובלין ביז ניו-יארק" (רומן בצורת יומן, ניו-יורק 1942); "יידישע קינדער" (ניו-יורק 1945). "דער מלך דוד אליין איז געבליבן" (ניו-יורק 1946); "נאָכן גאָט פון מדבר" (דרמה על חיי יהודים במאה ה-16, ניו-יורק 1949); "אין ירושלים קומען מלאכים" (שירים, ניו-יורק 1952); "א שטוב מיט זיבן פענצטער" (ניו-יורק 1957); "אויף די וועגן פון ציון" (ניו-יורק 1957); "שומר מה מליל" (דגניה 1959); "לידער פון חרבן ת"ש-תש"ה" (תל-אביב 1962); "ליכט פון דאָרענבוים" (שירים, בואנוס איירעס 1965); "ביים טויער" (רומן, ניו-יורק 1967); "מארצעפאנעס" (סיפורים ושירים לילדים ולנוער, ניו-יורק 1970); "שירי ירושלים" (תרגום לעברית מ. סבר, תל-אביב 1971); "אַלקע מיט דער בלויער פאַראַסאַלקע" (פואמות ביידיש, עברית ואנגלית, מונטריאול 1976); "הילדה איילת" (תל-אביב 1986); "נוצות זהב" (תל-אביב 1973); "פתחו את השער" (שירי ילדים מתורגמים לעברית, עין חרוד 1945, תל-אביב 1946, תל-אביב 1995); "עוגת פלאים" (תל-אביב 1999); "פאפירענע בריקן" (דטרויט 1999).

האגף לחינוך הרך בוילנה, בסקציה היהודית של משרד החינוך, ופרסמה סיפורים בעיתוני ילדים יהודיים בידיש. היא התגוררה גם במוסקבה ובברלין.

בשנת 1924 עלתה לארץ עם בעלה הסופר והפובליציסט ד"ר יהושע השל ייבין ועם בנם. תחילה לימדה בכפר יחזקאל (שם נולד בנם השני), ואחר כך השתקעה המשפחה בירושלים. בשנת 1930 נסעה המשפחה לברלין ושם התגוררה במשך שלוש שנים עם הוריה של עטרה (שעלו גם הם לארץ מאוחר יותר). היא נפטרה ב- 4 בדצמבר 1966. סיפורה מתאימים לגיל הרך. הם מתארים את חייו היום-יום של הילד. עלילתם פשוטה, עם מוסר השכל מרומז.³⁹

39 מספריה של מרים מרגולין (עטרה ייבין): "מייסעלעך פאר קליינינקע קינדערלעך" - שלושה ספרים בעלי אותו כותר, בכל ספר סיפורים שונים, עם איורים של י"ב ריבאק, [פעטערבורג] 1922. אחד הספרים יצא לאור מחדש בניו-יורק (1986) בצירוף תרגום לאנגלית. "זיי גרייט", ספר תרגול לכיתה הרביעית (יחד עם המורים שלמה-איטשע ויוסף ראווין, מוסקווה-כאקראאו-מינסק 1930). "ספר לילד הטוב" (תל-אביב 1943); "ארץ ישראל שלי" (איורים מאת איזה, תל-אביב 1946); "ילדי ישראל לארץ ישראל" (תל-אביב 1947); "גשם בארץ ישראל" (תל-אביב 1948). בשנת 1966 יצאו לאור בירושלים 16 ספרונים לילדים קטנים. לאחר מותה יצא לאור הספר "באוזני ילדים" (סיפורים לגיל הרך, חלקם נדפסו בעבר וחלקם מעיזבונה, תל-אביב 1971). ארבעת הספרים האחרונים אוירו בידי המחברת.

ביבליוגרפיה

- אופק א' (1985), לקסיקון אופק לספרות ילדים, א-ב, תל-אביב 1985
- בר-אל ע' (2001), "עיתונות ילדים - ההתחלה", מעגלי קריאה, נובמבר 2001 כסלו תשס"ב, אוניברסיטת חיפה
- בר-אל ע' (2002), עיתוני ילדים יהודיים בפולין: סיכום מחקר / כולל לקסיקון סופרים ומשוררים בידיש לילדים, אחוה - המכללה האקדמית לחינוך, 2002
- כהן ב' (1986), לעקסיקאן פון יידיש-שרייבערס, ניו-יאָרק
- לינסקי ש' (תש"ב), מצרור זיכרונותיי, ירושלים
- לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, בענד א-ח, ניו-יאָרק 1981 - 1956
- לערער יזכור-בוד, רעדאַקטאָר ח.ש. קאַזדאַן, ניו-יאָרק 1954 - 1952
- ניגער ש' (תרע"ג), "שטודיעס צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור. די יודישע ליטעראַטור - און די לעזערין", דער פנקס, ווילנע תרע"ג, ז' 85 - 138
- ניגער ש' (1935), "וועגן יידישער קינדער-ליטעראַטור", אין שול-אַלמאַנאַך, ז' 188 - 195
- פרוש א' (2001), נשים קוראות: יתרונה של שוליות בחברה היהודית במזרח אירופה במאה התשע-עשרה, תל-אביב.
- קרסל ג' (1965, 1967), לקסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים, א-ב, מרחביה.
- שול אַלמאַנאַך (1935), רעדאַקציע: פ' געליבטער, ח' זשיטלאָווסקי, ה' נאַוואָק, ש' ניגער, פ' סיימאַן, י' שאַצקי, פילאַדעלפיע
- שייקביץ נ' מ' (תשי"ב), שירי שמר וזכרונותיו, (עורכת: ראזע שאמער באטשעליס), ירושלים
- שמערוק ח' (1984), ח' שמערוק, "שלום עליכם און די אָנהייבן פון דער יידישער ליטעראַטור פאַר קינדער", די גאַלדענע קייט, 112, תל-אביב, ז' 39-53

• שרפשטיין צי' (1973), חיי היהודים במזרח אירופה בדורות אחרונים א-ב, תל-אביב

- Offek, U. (1971), "Children's Literature." Encyclopaedia Judaica, 5, Jerusalem, , pp. 428-459